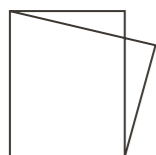

En empirisk forankret metodologi for studiet af værdier i professionerne

Rasmus Sommer Hansen, adjunkt, Socialrådgiveruddannelsen i Aarhus, VIA University College & Mette Lind Kusk, adjunkt, Socialrådgiveruddannelsen i Aarhus, VIA University College

Professionerne er forpligtet på at fremme bestemte værdier som social retfærdighed og empowerment. Men hvordan skal disse abstrakte værdier fortolkes? Vi argumenterer for, at en adækvat metodologi for studiet af professionsrelevante værdier må indeholde principper for håndtering af udtalte baggrundsantagelser og forudsætninger funderet i forskelle i sociale perspektiver, og at centralt blandt disse er et princip om inddragelse af sårbare eller undertrykte gruppers erfaringer med at leve under undertrykkende omstændigheder som data i undersøgelsen. For at anskueliggøre tilgangen gør vi brug af et eksempel på, hvordan etnografiske studier kan anvendes i analysen af professionsrelevante værdier.

Indledning

Professionerne har normative formål. Der er værdier, professionerne er forpligtet på at fremme i praksis. Imidlertid er disse værdier ofte temmelig abstrakt og vagt formuleret, og det er uklart, hvordan de mere præcist skal forstås og vejlede de professionelles handlinger. Tag fx socialrådgiverprofessionen, som vil være i fokus i denne artikel. Ifølge *International Federation of Social Workers* indebærer socialt arbejde værdier som empowerment og social retfærdighed. Men hvad skal der mere præcist forstås ved disse værdier? Hvad kræver det, hvis vi skal fremme social retfærdighed i en given kontekst? Hvad skal der til, for at socialrådgivere kan siges at bidrage til empowerment? Svarene på disse spørgsmål er ikke bare et teoretisk anliggende, men har direkte konsekvenser

for, hvordan professionelle bør agere i praksis. Men hvilken metodologi er hensigtsmæssig at lægge til grund for en undersøgelse af sådanne spørgsmål?

Et muligt svar på denne metodologiske udfordring gives af empiriske studier af folks værdier inden for sociologien, socialpsykologien og politologien, men denne form for undersøgelser fortæller udelukkende noget om, hvordan folk faktisk opfatter eller i praksis handler efter bestemte værdier, ikke hvordan værdierne bør forstås. Et andet svar på udfordringen kan findes i det, vi her kalder en filosofisk tilgang til studiet af værdier. Ifølge en sådan skal værdier analyseres gennem filosofisk refleksion over konkrete cases. Vi argumenterer imidlertid for, at dette svar er problematisk, og at vi i stedet har behov for det, Brooke Ackerly (2018) kalder empirisk forankrede, normative teorier. Problemet med en filosofisk metodologi er, at den ikke tager højde for, at vores muligheder for at afdække moralske værdier begrænses af vores "sociale epistemologier" – dvs. fælles, udtalte baggrundsantagelser, som folk anvender til at afgøre, hvad der er kendsgerninger, og hvad der er holdninger, og dermed også, hvad der er moralsk relevant i en given social sammenhæng (Ackerly 2018, s. 10). Forskelle i sociale epistemologier bevirker, at forskere, der ofte tilhører relativt privilegerede grupper, vil have en udfordring med at forstå, hvordan virkeligheden ser ud fra et mindre privilegeret perspektiv.

For at overskride disse begrænsninger er der behov for inddragelse af forskellige sociale perspektiver – i særdeleshed fra dem, der har erfaring – med at leve under undertrykkende omstændigheder – i en undersøgelse af, hvordan professio-

nerne værdier skal fortolkes i konkrete kontekster. For at illustrere tilgangen fokuserer vi afslutningsvis på anvendelsen af etnografiske studier i analysen af professionsrelevante værdier.

Før vi fortsætter, skal vi lige præcisere vores anvendelse af de centrale begreber i artiklen. Ved *empiriske undersøgelser* forstås vi groft sagt undersøgelser vha. almindelige samfundsvidenskabelige metoder som kvalitative interviews, spørgeskemaundersøgelser og delta-geroobservation.¹ Ved *værdier* forstås vi egenskaber ved sociale relationer, institutioner, processer eller tilstande ved verden i det hele taget, som vi har grund til at fremme eller respektere. Så fx det træk ved en institutionel orden, at ingen besidder magt til at dominere andre og altså i denne forstand rummer en form for lighed, giver os grund til at fremme en sådan orden, eller undlade at ændre på den, hvis den allerede eksisterer. Omvendt vil fraværet af bestemte egenskaber ved sociale relationer osv. give os grund til at intervenere for at ændre på tingenes tilstand. Ved en *metodologi* forstås vi her de overordnede principper for tilrettelæggelse og gennemførelsen af en undersøgelse. Metodologier kan både studeres deskriptivt og normativt. Deskriptivt vil spørgsmålet gå på, hvilke principper der faktisk følges i undersøgelser inden for et virkelighedsdomæne. Normativt vil spørgsmålet gå på, hvilke principper undersøgelser inden for domænet bør følge. *Metoder* skal så forstås som de redskaber eller midler, der anvendes til at indsamle og analysere data. Disse kan også studeres både deskriptivt og normativt. I det følgende er fokus på det normative metodologiske spørgsmål: Hvilke principper bør vi følge i studiet af professionernes værdier?

Rent empiriske vs. filosofiske metodologier

Værdier kan studeres både deskriptivt og normativt. Deskriptivt kan man undersøge, hvilke forhold eller omstændigheder en given gruppe af individer faktisk behandler som værdier i en given sammenhæng. Normativt kan værdier undersøges mhp. en afklaring af, hvordan de bør fortolkes i en given sammenhæng. Det er den sidste form for undersøgelse, som denne artikel angår. Vi forudsætter dermed, at der er mere eller mindre korrekte svar på, hvad en værdi indebærer i en konkret sammenhæng, og at der dermed er bestemte handlinger, vi bør/ikke bør udføre.²

Både i den sociologiske, socialpsykologiske og politologiske litteratur er deskriptive former for undersøgelser af værdier fremherskende. Kaspar Villadsen (2004) undersøger fx med en genealogisk metodologi, hvordan der over tid konstrueres en opfattelse af socialt arbejde og en dertilhørende praksis, hvor formålet hermed er at "gøre fattige og udstødte til frie mennesker". I moralpsykologien foregår samtidig eksperimentelle studier, der har til formål at undersøge folks retfærdighedsopfattelser i praksis (jf. Tyler 2000; se også Knobe & Nichols 2008). Og der er også politologiske studier af, hvordan moralske værdier behandles i det politiske system, og hvad forklaringen på dette er (se fx Albæk, Green-Pedersen & Thorup Larsen 2014). Fælles for disse studier er, uagtet betydelige metodologiske forskelle, at de ikke (i hvert fald ikke direkte) er relevante for, hvordan professionernes værdier bør fortolkes. At en bestemt gruppe personer fx opfatter retfærdighed på en bestemt måde, fortæller os ikke noget om – uden yderligere præmisser – om de gør ret i at opfatte denne værdi som sådan. Det

er heller ikke de nævnte studiers formål. Men det betyder, at vi må gå anderledes til værks, hvis vi skal forfølge artiklens normative problemstilling. Og dette er netop, hvad en filosofisk metodologi gør.³

En filosofisk tilgang til undersøgelsen af værdier indebærer følgende skridt: (a) En filosofisk analyse af de relevante værdier gennem refleksionsbaserede skøn angående, hvad der henholdsvis tæller som eller ikke tæller som eksempler på værdierne;⁴ og (b) en udledning af konsekvenser heraf for en bestemt kontekst. Vi fokuserer her på én variant af (a), som Frances Kamm (2002) kalder "standard deontologi", fordi vores kritik af denne ligeledes finder anvendelse på andre former for filosofisk analyse.⁵ Kamm (2002, s. 340) beskriver strategien som følger: "The Standard Deontologist begins with the intuitive judgement that an act is wrong (1), locates factors that may account for this judgement (2) [...] then tries to explain why these factors really do matter (3)".

Vi undersøger værdier ved at tage udgangspunkt i intuitive, moralske vurderinger af eksempler eller cases. Hvis vi fx er interesseret i social retfærdighed, kunne det være et eksempel *a la* det følgende fra G.A. Cohen:

Paul loves photography, while Fred loves fishing. Prices are such that Fred pursues his pastime with ease while Paul cannot afford to. Paul's life is a lot less pleasant as a result: it might even be true that it has less meaning than Fred's does. I think the egalitarian thing to do is to subsidize Paul's photography (1989, s. 923).

Cohens spørgsmål er, om den beskrevne ulighed i velfærd (deres relative muligheder for at tilfredsstille deres præferencer) mellem Paul og Fred er uretfærdig. Cohens egen intuitive vurdering er, at forskellen er relevant for, hvordan retfærdighed skal forstås: Det er uretfærdigt, at Paul har mindre velfærd end Fred, og vi bør derfor kompensere Paul for hans relative velfærdsmangel. I tråd med Kamms beskrivelse af standard deontologi bygger Cohen (1989) så sin efterfølgende undersøgelse op med afsæt i denne intuitive vurdering, nemlig som et forsøg på at identificere, hvori uretfærdigheden i eksemplet mere præcist består, hvad der kan forklare den, og hvorfor eksemplet illustrerer moralsk relevante forhold, som vi bør lægge vægt på i en teori om retfærdighed. Detaljerne her er mindre vigtige end det træk ved tilgangen, at den udelukkende baserer sig på teoretikerens egne refleksioner over og vurderinger af, hvad retfærdighed kræver i en specifik situation. Det er netop dette, der er grund til at stille sig skeptisk over for.

Problemet med den filosofiske metodologi er, at forskelle i social baggrund og dertilhørende sociale erfaringer giver anledning til forskelle i, hvordan mennesker opfatter den sociale virkelighed, herunder forskellige perspektiver på, hvad der er moralsk relevante træk ved bestemte situationer (Ackerly 2018; Anderson 2012; Jaggar 2019; Walker 2007; Young 1990, 2000). Forskelle i sociale erfaringer skyldes, at vi interagerer med individer fra forskellige sociale grupper. Som Elizabeth Anderson (2012, s. 170) påpeger, har mennesker, der interagerer ofte, en tendens til at tilnærme deres perspektiver og opfatelser af virkeligheden til hinanden. Fx

har segregation af hvide og sorte i USA den konsekvens, at mange hvide i langt størstedelen af tiden interagerer med andre hvide (Anderson 2010, s. 46-47). De fælles fortolkninger af den sociale verden, som de opbygger sammen, vil derfor være tilbøjelige til at udelukke sortes erfaringer. I den udstrækning sorte er mere opmærksomme end hvide på diskrimination og andre forhindringer for at opnå succes i samfundet, vil hvide opbygge en fælles virkelighed sammen, som undervurderer omfanget af disse barrierer (ibid.).

Problemet med denne bias er primært en konsekvens af eksistensen af betydelige sociale uligheder mellem forskellige grupper. I en forskningssammenhæng opstår problemet mere specifikt, når forskere, der tilhører relativt privilegerede grupper, skal undersøge den virkelighed, som relativt dårligere stillede grupper befinder sig i. Som Anderson udtrykker det, "when groups of inquirers are segregated along the same lines that define group inequalities, the shared reality bias will tend to insulate members of advantaged groups from the perspectives of the systematically disadvantaged" (Anderson 2012, s. 170). Det betyder, at forskere, der ofte tilhører relativt privilegerede grupper, vil have en udfordring med at forstå, hvordan virkeligheden ser ud fra et mindre privilegeret perspektiv. Men hvis dette er rigtigt, så risikerer en metodologisk tilgang, der udelukkende baseres på den individuelle teoretikers refleksioner og vurderinger, at levere konklusioner, der er ensidige, og som afspejler blinde pletter forårsaget af forskelle i social baggrund. Vi bør i stedet følge en metodologi, der udfordrer og forholder sig til sådanne blinde pletter.

Det betyder, at forskere, der ofte tilhører relativt privilegerede grupper, vil have en udfordring med at forstå, **hvordan virkeligheden ser ud fra et mindre privilegeret perspektiv.**

Empirisk forankret, normativ teori

Diskussioner om, hvordan man kan indfange forskelligt positionerede menneskers perspektiver i empirisk forankrede studier, er ikke nye, ej heller er de forbeholdt grene inden for normativ teori. Spørgsmål om repræsentation, neutralitet og forskerautoritet har fx været genstand for omfattende debat inden for antropologien og påvirket metodiske tilgange til at opnå viden, denne videns status, samt hvordan viden formidles. I 1980'ernes repræsentationsdebat blev der rejst kritiske spørgsmål om antropologers autoritative repræsentation af "de andre" – oftest ikke-vestlige forskningssubjekter – og muligheder for at producere objektiv, neutral viden (Marcus & Fischer 1986; Clifford & Marcus 1986). Lignende spørgsmål om forskerens position og autoritet til at repræsentere blev stillet inden for andre felter i samme periode (se fx Haraway 1988; Said 1978) som et led i bredere postmoderne, kritiske strømninger. Anerkendelsen af, at alle led i en forskningsproces i nogen grad er farvet

af forskerens perspektiv, samt at viden altid er forankret i en politisk, social, kulturel og historisk kontekst, har ført til, at antropologifaget i dag er præget af idealer om en høj grad af selvrefleksivitet og åbenhed om begrænsningerne i diverse empiriske studier, når viden formidles (se fx Abu-Lughod 1991; Marcus & Fischer 1986). Ligeledes er idealet om den rationelle forskers evne til at producere objektiv viden blevet erstattet med idealet om den selvrefleksive forsker, der løbende forholder sig til egen magtposition og dennes indflydelse på den viden, der produceres. Herudover udgør dialog, samarbejde og polyvokalitet (Clifford 1988) nye normer og idealer, der fordrer, at antropologer inkluderer forskelligt positionerede stemmer – inklusive forskerens egen stemme i dialog med forskningssubjekterne – at de viser kompleksiteten i de(n) sociale virkelighed(er), samt at forskellige trin i en forskningsproces udføres i tæt samarbejde og dialog med de involverede mennesker. Alt sammen er bestræbelser på at anerkende de metodologiske

og repræsentationsmæssige problemer og dilemmaer, som antropologien siden 1980'erne har forholdt sig til. Det relaterer sig til dilemmaet mellem at bestræbe sig på at give, ofte underprivilegerede, mennesker en stemme og belyse uretfærdigheder, vel vidende at man som forsker, ofte fra en vestlig, relativt privilegeret kontekst, altid er begrænset af sit eget perspektiv (se fx Nordstrom & Robben 1996, s. 10-12; jf. Khader 2019). Der er intet arkimedisk punkt, hvorudfra vores undersøgelser kan foretages – intet "view from nowhere", som gør det muligt at opnå objektive resultater, hvis dette forstås som et spørgsmål om neutralitet og subjekt-uafhængighed. Men vi kan stræbe efter en anden form for objektivitet, som Iris Marion Young beskriver på følgende vis:

[O]bjectivity is an achievement of democratic communication that includes all differentiated social positions [...] An objective account of social relations and social problems, and an objective judgement of what policies and actions

Skeptisk granskning indebærer, at der løbende i forskningsprocessen bør reflekteres over normer og epistemologiske antagelser.

would address those problems, instead are accounts and judgements people construct for themselves from a critical, reflective, and persuasive interaction among their diverse experiences and opinion (Young 2000, s. 114).

I det følgende beskriver vi nogle principper for, hvordan vi kan tilstræbe at opnå en sådan objektiv "redegørelse" for professionernes værdier, vel vidende at alle resultater heraf vil være foreløbige og aldrig fuldt ud vil kunne leve op til idealet. Vi trækker her primært på Brooke Ackerlys (2018) beskrivelse af en metodologi for studiet af værdier, som hun benævner *empirisk forankret, normativ teori*,⁶ og som i lighed med antropologien siden repræsentationsdebatten stiller sig kritisk over for de biases, som forskere uundgåeligt har.

Ackerly forsøger at håndtere udfordringen fra kognitive biases gennem opstillingen af en række metodologiske principper, som vi redegør for i det nedenstående.⁷ Hendes metodologi har lighedstræk med en kritisk-teoretisk

forskningstradition, hvis mest indflydelsesrige nulevende repræsentanter er Jürgen Habermas og Axel Honneth, der begge tilhører den såkaldte Frankfurterskole (Habermas 1996a, 1996b; Honneth 2003, 2006, 2014). Men også en lang række andre tænkere kan betragtes som kritiske teoretikere i bred forstand (se fx Collins 2019; Forst 2012; Fraser 1997; Fraser & Honneth 2003; Fraser & Jaeggi 2019; Jaeggi 2018; Tully 2008a, 2008b; Young 1990, 2000). Disse kritiske teoretikere er uenige om meget, men de deler den præmis, at samfundsvidenskabelige og politisk-filosofiske undersøgelser har et praktisk formål, nemlig at bidrage til menneskers frigørelse fra den dominans, de er underlagt (Bohman 2019).

For at realisere dette mål må vi identificere og overvinde alle de omstændigheder, der begrænser menneskers frihed, og dette kræver tværfaglig forskning med både psykologiske, kulturelle og sociale dimensioner såvel som filosofiske undersøgelser. Dvs. en kritisk teori må inkludere både normative og empiriske elementer.

Givet denne abstrakte beskrivelse af kritisk teori kan vi umiddelbart klassificere Ackerlys empirisk forankrede, normative teori som en variant af kritisk teori. Metodologien indebærer en kombination af empirisk forskning og normativ teoretiseringen om værdiers indhold med udgangspunkt i en fordring om at støtte sårbare gruppers kamp mod undertrykkelse og dominans, som vi beskriver nedenfor. Men samtidig medfører metodologien ikke nogen forpligtelse på indholdet i specifikke kritiske teorier, det være sig Habermas' (1996b) teori om forholdet mellem retsstat og diskursive demokratiske processer; Honneths (2003, 2006, 2014) teori om samfundet som en anerkendelsesorden; eller en af de andre, der tilbydes. Metodologien er forenelig med, at disse teorier er korrekte, men den forudsætter ingen af dem, og man behøver derfor ikke acceptere disse for at anvende den.

Ifølge Ackerly er det vigtigt at fundere vores normative teorier i et bredt udvalg af menneskelige erfaringer. Der er to begrundelser for dette. Den første er, at uretfærdighed og undertrykkelse i mange tilfælde rummer flere dimensioner, der interagerer (Ackerly 2018, s. 151; se også Collins 2019; Crenshaw 1989, 1991). Forskellige sociale variable som køn, klasse og etnicitet interagerer, og hvis vi skal tage dette alvorlig, har vi brug for empiri, der kan vise, hvorfor bestemte forskelle mellem mennesker er normativt relevante retfærdighedshensyn; vi har brug for data, som tillader iagttagelse af, hvornår potentielt relevante variable påvirker hinanden og skaber uretfærdighed, der ikke nødvendigvis er synlig ved at kigge på de enkelte variable isoleret set. Man kan fx være uretfærdigt stillet pga. fattigdom, pga. fattigdom og køn, og/eller pga. fattigdom, køn og etnicitet, og hvis vi kun fokuserer på den ene af disse – fx fattigdommen isoleret set – mister vi potentielt relevant viden om, hvordan uretfærdighed kan ytre sig i en konkret sammenhæng, sådan at vi måske overser, at fattige kvinder med minoritetsstatus undertrykkes på en fundamentalt anden måde end fattige mænd, der tilhører flertallet. Et bredt udvalg af uretfærdighedserfaringer vil alt andet lige mindske risikoen for, at relevante normative faktorer overses.

Den anden begrundelse for at forankre normative teorier i et bredt udvalg af menneskelige erfaringer er den ovenfor nævnte risiko for bias pga. forskelle i sociale epistemologier. Som Theresa Tobin og Alison Jaggar udtrykker det, må det være et succeskriterium for en fortolkning af en værdi, at den er "capable of addressing the concerns of those who are most vulnerable in a

particular situation and must not too easily rationalize the moral perspectives of those with the most power in that situation" (Tobin & Jaggar 2013, s. 415). Vi må derfor inddrage de undertrykte eller sårbare egne erfaringer med at leve under uretfærdige omstændigheder. Vi vender tilbage til, hvordan vi identificerer disse grupper i praksis nedenfor.

Ovenstående begrunder, at undersøgelser af, hvad fx uretfærdighed består i, skal tage udgangspunkt i eller hensyn til, hvad de, der er berørt af uretfærdighed, betragter som relevant at undersøge, og hvilke datakategorier vi ifølge disse skal samle data indenfor for at undersøge dette nærmere (Ackerly 2018, s. 151). Samtidig har vi behov for retningslinjer for, hvordan vi kan konfrontere vores sociale epistemologier i vores undersøgelsesdesign.

Ackerly (2018, s. 155-157) præsenterer fire metodologiske principper, vi kan benytte for at konfrontere vores sociale epistemologier, hvoraf vi vil fremhæve tre: (a) skeptisk granskning, (b) deliberativ undersøgelse og (c) foreløbige kriterier. *Skeptisk granskning* indebærer, at der løbende i forskningsprocessen bør reflekteres over normer og epistemologiske antagelser, der forudsættes i formuleringen af problemstillingerne, forskningsspørgsmål, metoder, begreber, valg af cases og steder at udføre forskningsprojekterne, forholdet mellem forskningsdeltagere og interviewpersoner, samt den måde hvorpå forskningsdeltagerne løfter deres ansvar som forskere med en privilegeret magtposition (Ackerly 2018, s. 156). Skeptisk granskning handler om at gøre sig sine egne forudsætninger bevidst mhp. på den magt, de har over ens

undersøgelse, men også at forholde sig til begrænsningerne i andres sociale epistemologier, i særdeleshed de primære interviewpersoner og informanter. Hvis disse beskriver erfaringer, holdninger, følelser, ønsker mv., som bedst lader sig forklare som udtryk for problematiske epistemologiske forudsætninger, så bør disse erfaringer osv. tillægges en anden erkendelsesmæssig vægt, end hvis dette ikke er tilfældet.

Deliberativ undersøgelse er en konsekvens af, at vi bør være opmærksomme på forskelle og variation i sociale perspektiver, som fx skyldes kulturelle forskelle, klasseforskelle, forskelle i seksuel observans og/eller forskelle i funktionsniveau. Ethvert perspektiv på den sociale virkelighed i det hele taget, og normer og værdier i særdeleshed, er begrænset og ufuldstændigt. Hvis vi følger forskriften om inklusion af deliberative undersøgelser i vores studier af værdier, så gør det en (i hvert fald delvis) overskridelse af denne begrænsning og ufuldstændighed mulig (Ackerly 2018, s. 156-157). Deliberative undersøgelser indebærer deltagerinddragende metoder og muligheden for at drøfte fortolkninger af forskningsspørgsmål, forskningsdesign, data og resultater med de involverede personer. Ackerly (2018, s. 181-182) drøfter således resultaterne af sit forskningsprojekt med interviewpersoner og andre informanter for at undersøge, om hun kan finde støtte til sin fortolkning af empirien fra disse, eller om der evt. er behov for at revidere dem.

Foreløbige kriterier vejleder undersøgelsesprocessen. De udgør foreløbige retningslinjer, metodeafklaringer og begrebsdefinitioner, som er nødvendige for at foretage en undersøgelse i første

Ethvert perspektiv på den sociale virkelighed i det hele taget, og normer og værdier i særdeleshed, er begrænset og ufuldstændigt.

omgang, men med eksplicit opmærksomhed på deres utilstrækkelighed og derfor foreløbige karakter. Det er nødvendigt med en foreløbig afgrænsning af genstanden for undersøgelsen, for ellers er det uklart, hvilke former for data vi skal inddrage, hvilke metoder vi skal bruge, og hvilket formål undersøgelsen har. Kriterierne skal formuleres, så de kan granskes (skeptisk), og de er kontinuert genstand for potentiel revision – fx på bestemte tidspunkter i processen; når modstridende data bliver tilgængelige; eller når deliberative drøftelser fremprovokerer nye spørgsmål (Ackerly 2018, s. 157).⁸

I artiklens afsluttende afsnit vil vi med udgangspunkt i et længerevarende, afsluttet etnografisk feltarbejde kort skitsere, hvordan en empirisk forankret, normativ undersøgelse kunne se ud, men først skal vi adressere en grundlæggende udfordring, som vi indtil nu har ignoreret. I det ovenstående har vi gentagne gange hævdet, at vi bør tage udgangspunkt i ”de undertrykte eller sårbare” erfaringer eller erfaringerne fra ”dem, der lever under uretfærdige livsbetingelser.”

Men er det ikke problematisk, hvis undersøgelsen har til formål at afklare, hvad der skal forstås ved retfærdighed/uretfærdighed i første omgang? Hvordan kan vi identificere ”dem, der lever under uretfærdige livsbetingelser”, hvis vi ikke i forvejen ved, hvad der tæller som uretfærdighed? Og hvordan skal vi afgøre, hvem der er ”undertrykt eller sårbare”? Uden svar på disse spørgsmål, kan projektet slet ikke komme i gang.

Der er flere måder at håndtere dette på for en empirisk forankret, normativ metodologi. Den første løsning ville være at identificere de relevante perspektiver på baggrund af individers og grupperes kamp mod uretfærdighed og undertrykkende vilkår. Ackerly tager fx udgangspunkt i kvinderrettighedsorganisationers kamp mod uretfærdige betingelser i tekstilindustrien i et af sine forskningsprojekter (Ackerly 2018). I hvert fald nogle af dem, der lever under uretfærdige betingelser, gør opmærksom på, at de lever under sådanne vilkår.

En anden løsning ville være at foretage en foreløbig, abstrakt afgrænsning af

uretfærdighed og undertrykkelse og anvende denne som kriterier for identifikation af relevante undersøgelsespersoner. Vi kan fx til dels afgrænse retfærdighed negativt som fraværet af ulige magtrelationer, der kan udnyttes og føre til undertrykkelse. Undertrykkelse kan så i anden omgang forstås som bestemte grupperes systematisk ringere muligheder i samfundet end andres (Khader 2019, s. 37). Ideen er så, at vi i vores undersøgelser kan tage udgangspunkt i en sådan abstrakt begrebsbestemmelse og afgrænse den nærmere vha. af paradigmeeksempler på undertrykkelse, som enhver plausibel retfærdighedsforståelse må kunne redegøre for (Dworkin 1986, s. 72; 2011, s. 161). Det kunne fx være vold, der systematisk rammer bestemte sociale grupper som homoseksuelle; åbenlys diskrimination på baggrund af hudfarve, etnicitet eller religion; eller grov udnyttelse af arbejdskraft, hvor der arbejdes under slavelignende forhold for en løn, der knap kan dække de mest basale behov (jf. Young 1990). Vi kan på baggrund af sådanne eksempler opstille nogle foreløbige kriterier for, hvordan vi i vores undersøgelse skal identificere

uretfærdigt stillede mennesker, hvis erfaringer er særligt relevante at anvende som empirisk grundlag for undersøgelsen.

Undersøgelser af værdier gennem etnografiske studier – et eksempel

Hvordan kunne en empirisk forankret metodologi omsættes i praksis? Som beskrevet ovenfor behandler en sådan metodologi sårbare individer eller gruppers erfaringer med at leve med undertrykkelse som den empiriske basis for fortolkningen af professionernes værdier i konkrete kontekster: Hvilke former for magtesløshed og krænkelse oplever de; hvad viser deres praksisser om, hvad de finder vigtigt; hvordan modsætter de sig deres undertrykkelse? En sådan undersøgelse forudsætter foreløbige kriterier for, hvad der tæller som undertrykkelse og sårbarhed for at kunne identificere relevante personer/grupper at undersøge, og hvilke aspekter ved deres livsverden der er potentielt relevante. Og disse skal som udgangspunkt formuleres og granskes skeptisk. Men der forudsættes ikke nogen specifikke hypoteser om, hvordan undertrykkelsen mere konkret kommer til udtryk i disse personers liv; her forholder vi os åbent til, hvad der viser sig. Og det er de mønstre, der træder frem i det empiriske materiale, der dikterer, hvilke teoretiske overvejelser og principper der er relevante at inddrage i en analyse.

Delmålet for undersøgelsen er at identificere de forudsatte værdiantagelser i de sårbare grupperes oplevelser og praksisser. Identifikationen af disse kræver en form for induktiv-eksplorativ analyse, hvor vi undersøger, hvilke normative måder at forholde sig på der træder frem i det empiriske materiale.

Hvad behandles eksplicit eller implicit som vigtigt af de undersøgte personer? Hvilke normative antagelser ville kunne begrunde disse måder at forholde sig på? Vi forsøger i forlængelse heraf at formulere en systematisk redegørelse for den/de relevante værdi/værdier, som både stemmer overens med, og ville kunne begrunde, undersøgelsespersonernes oplevelser og praksisser. Antagelsen er her, at de undersøgte personers normative måder at forholde sig på rummer vigtige indsigter om, hvad den pågældende værdi indebærer i netop den kontekst, de befinder sig i. Hvis vi er i stand til at formulere en redegørelse for værdien, som både passer med og ville kunne begrunde de undersøgte personers måder at forholde sig på, behandler vi denne som den foreløbigt bedste udlægning af den pågældende værdi, som så i et næste skridt kan gøres til genstand for en skeptisk granskning og deliberativ drøftelse. Her kan vi enten opnå bestyrket tiltro til vores udlægning, eller der kan vise sig behov for revision heraf.

I det følgende eksempel viser vi, hvordan ovenstående ville kunne udmøntes i praksis, igennem inddragelse af et etnografisk forskningsprojekt, der udspringer af halvandet års års feltarbejde udført i det nordlige Uganda imellem 2012-2016. Feltarbejdet havde som mål at give indblik i rurale bønders erfaringer med og løbende håndtering af efterkrigs-kontekstens udfordringer med særligt fokus på konflikter over jordrettigheder. Det inkluderes her for at give et eksempel på, hvordan de indsigter, som feltarbejdet afstedkom, er yderst relevante at medtænke, når vi skal afklare, hvordan en værdi som empowerment skal forstås i en konkret kontekst, og hvordan sociale

indsatser bør tilrettelægges og iværksættes i lyset heraf.

Da hovedparten af befolkningen i området er helt eller delvis afhængige af at have adgang til jord for at kunne leve og overleve, kan konflikter over adgang til jord anses for at være et særdeles alvorligt anliggende, som potentielt kan føre til jordløshed. At blive jordløs beskrives af bønderne som en seriøs trussel, der potentielt fører til nye former for marginalisering og økonomisk armod i en kontekst, hvor betalte jobs er få og ustabile, og hvor folk under den langvarige og brutale krig, der udspillede sig fra 1986-2006, mistede alle ejendele og opsparinger. Ved at tilbringe tid med folk i deres hverdagslige gøremål såvel som i deres forsøg på at få deres jordrettigheder anerkendt i institutionelle sammenhænge og have løbende samtaler om, hvordan de oplever og handler på deres egen prækære situation, gav feltarbejdet den ene af os indblik i, hvor meget økonomiske bekymringer knyttet til deres nuværende og fremtidige situation fyldte.

Et paradoks i den nordugandiske kontekst var imidlertid det fokus, som hovedparten af sociale indsatser i området, organiseret af et væld af vestlige NGO'er og lokale CBO'er, anlagde i deres arbejde. Her var indsatser i overvejende grad fokuseret på fortidens voldelige overgreb og på forskellige former for bearbejdning af fortidens begivenheder, kollektivt såvel som individuelt. At indsatserne var baseret på empowerment ændrer ikke på, at de byggede på implicitte, vestlige antagelser om, at bearbejdning af fortidige traumer er en nødvendig forudsætning for at skabe en fremtid. Vi anerkender, at

indsatserne selvfølgelig ikke er iværksat uden viden om de seneste årtiers lokale begivenheder, hvor vold og overgreb på civilbefolkningen var udbredt under krigen mellem den ugandiske regeringshør og oprørsgruppen, The Lord's Resistance Army, der udspillede sig i 1986-2006. Men i de eksisterende sociale indsatser en årrække efter krigens afslutning var lokale perspektiver på oplevelsen af fattigdom og den reelle trussel om jordløshed og økonomisk marginalisering tæt på fraværende. Dette peger på, at en misforstået fortolkning af empowerment i den givne kontekst førte til en forfejlet indsats. Hvis det er korrekt, ville en empirisk forankret, normativ undersøgelse af, hvordan empowerment skal fortolkes i den givne sammenhæng, kunne have bidraget til en bedre tilrettelagt social indsats.

Vi har ikke mulighed for at gennemføre en sådan undersøgelse her, men vil blot indikere, hvilken retning den kunne tage. Som beskrevet ovenfor blev især spørgsmålet om sikringen af ejendomsret (eller mere præcist brugsret) til jord som en grundlæggende form for økonomisk tryghed behandlet som særligt vigtigt af bønderne. Hvis en redogørelse for, hvad empowerment kræver, skal kunne respektere denne indstilling fra bøndernes side, må den indeholde som kriterium for empowerment, at der tilvejebringes reelle muligheder for at skabe et meningsfuldt liv, herunder at grundlæggende materielle rettigheder sikres.

Det næste skridt i undersøgelsen ville så være at udsætte dette foreløbige kriterium for empowerment for en skeptisk granskning og deliberativ undersøgelse. Spørgsmålet er her, dels om vi har grund til at revidere empowerment-opfattelsen, fordi den afspejler problematiske udtalte forudsætninger blandt bønderne om, hvad der tæller som væsentlige/uvæsentlige kendsgerninger osv., eller om vores konklusioner afspejler vores egen sociale epistemologi. Dels er spørgsmålet, om en deliberativ afprøvning af den foreløbige empowerment-fortolkning giver anledning til revision eller uddybning af den. Denne undersøgelse kunne foregå ved at fremlægge og drøfte opfattelsen med de personer, som har bidraget med data til undersøgelsen (jf. Jaggar 2013; Jaggar & Windsor 2014). Igennem disse skridt kunne vi forsøge at minimere risikoen for, at vores konklusioner afspejler vores egne udtalte forudsætninger. Forhåbningen er, at proceduren vil bringe os tættere end alternative tilgange på et fyldestgørende billede af, hvad empowerment kræver i en konkret kontekst – et billede som både adresserer de mest sårbare grupperes behov i den konkrete kontekst, og som ikke blot er en efter-rationalisering af de mest magtfulde grupperes sociale perspektiv (Tobin & Jaggar 2013, s. 415).

Konklusion

Vi har i det ovenstående præsenteret en metodologi for undersøgelse af værdier som retfærdighed og empowerment, der indebærer et forsøg på at overskride implicite biases og epistemologiske antagelser i bestræbelsen på at opnå en fortolkning af værdierne, som imødekommer konkrete, kontekstuelle faktoreres betydning; som er handlingsvejledende; og som adresserer de mest sårbare grupperes behov. Det rejser spørgsmålet, om denne metodologi kan overføres til andre professionsrelevante værdier, som fx dannelse, selvbestemmelse, demokrati og medborgerskab. Vores vurdering er, at det kan den. For alle de nævnte værdier er der en risiko for, at fortolkninger heraf fra forskeres side vil afspejle sociale perspektiver, der adskiller sig fra andre samfundsgrupper. I et stratificeret samfund, hvor nogle grupper er relativt dårligere stillet, mere sårbare og mere undertrykte end andre, vil der derfor være en betydelig risiko for, at fortolkninger af professionernes værdier kommer til at have en ideologisk funktion som en afspejling af privilegerede grupperes perspektiver på bekostning af dårligere stillede grupper. Hvis disse fortolkninger også har indflydelse på professionelles virke i praksis, risikerer de at forstærke eksisterende undertrykkelsesprocesser.

REFERENCER

- Abu-Lughod, L. (1991). *Writing Against Culture*. I: R.G. Fox (red.) *Recapturing Anthropology: Working in the Present* (s. 467-478). Santa Fe: School of American Research Press.
- Ackerly, B. (2018). *Just Responsibility: A Human Rights Theory of Global Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Albæk, E., Green-Pedersen, C. & Thorup Larsen, L. (2014). *Moralpolitik i Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Andersen, J. & Bilfeldt, A. (2017). Transforming welfare institutions through social innovation and action research in Denmark. *International Journal of Action Research*, 13(3), 201-221.
- Anderson, E. (2010). *The Imperative of Integration*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Anderson, E. (2012). Epistemic Justice as a Virtue of Social Institutions. *Social Epistemology*, 26(2), 163-173.
- Beitz, C. (2009). *The Idea of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Bohman, J. (2019). Critical Theory. I: E.N. Zalta (red.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/critical-theory/>.
- Clifford, J. (1988). *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. London: Harvard University Press.
- Clifford, J. & Marcus, G.E. (1986). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Cohen, G.A. (1989). On the Currency of Egalitarian Justice. *Ethics*, 99(4), 93-131.
- Collins, P.H. (2019). *Intersectionality as Critical Social Theory*. Durham, NC: Duke University Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Dworkin, R. (1986). *Law's Empire*. Oxford: Hart Publishing.

- Dworkin, R. (2011). *Justice for Hedgehogs*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Forst, R. (2012). *The Right to Justification*. New York: Columbia University Press.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: Routledge.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London: Verso.
- Fraser, N. & Jaeggi, R. (2019). *Capitalism: A Conversation in Critical Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Haack, S. (2007). *Defending Science – within Reason: Between Scientism and Cynicism* (Paperback edition). Amherst, NY: Prometheus Books.
- Habermas, J. (1996a). *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1996b). *Teorien om den kommunikative handlen*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Hansen, R.S. (2016). Metode i normativ politisk teori. I: R.S. Hansen & S.F. Midtgaard (red.), *Metode i normativ politisk teori* (s. 21-80). København: Samfundslitteratur.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledge: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575-599.
- Honneth, A. (2003). Foragtens sociale dynamik: Et forsøg på at bestemme, hvor en kritisk samfundsteori står i dag. I: R. Willig (red.), *Behovet for anerkendelse* (s. 24-49). København: Hans Reitzels Forlag.
- Honneth, A. (2006). *Kamp om anerkendelse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Honneth, A. (2014). *Freedoms Right*. Cambridge: Polity Press.
- Jaeggi, R. (2018). *Critique of Forms of Life*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Jaggar, A.M. (2013). Does poverty wear a woman's face? Some moral dimensions of a transnational feminist research project. *Hypatia*, 28(2), 240-256.
- Jaggar, A.M. (2019). Thinking about Justice in the Unjust Meantime. *Feminist Philosophy Quarterly*, 5(2).

REFERENCER - FORTSAT

Jaggar, A.M. & Windsor, S. (2014). Feminist Methodoloty in Practice: Learning from a Research Project. I: A.M. Jaggar (red.), *Just Methods: An Interdisciplinary Feminist Reader* (2. udg., s. 498-518). New York: Routledge.

Kamm, F.M. (2002). Owing, Justifying, and Rejecting. *Mind*, 111(442), 323-354.

Khader, S.J. (2019). *Decolonizing Universalism: A Transnational Feminist Ethic*. Oxford: Oxford University Press.

Knobe, J. & Nichols, S. (red.) (2008). *Experimental Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

Marcus, G.E. & Fischer, M.M.J. (1986). *Anthropology as Cultural Critique: An experimental moment in the human sciences*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Nordstrom, C. & Robben, C.G.M. (red.) (1996). *Fieldwork Under Fire. Contemporary Studies of Violence and Culture*. Oakland, CA: University of California Press.

Parfit, D. (2011). *On What Matters: Volume Two*. Oxford: Oxford University Press.

Said, E.W. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books.

Scanlon, T. (2014). *Being Realistic about Reasons*. Oxford: Oxford University Press.

Tobin, T.W. & Jaggar, A.M. (2013). Naturalizing Moral Justification: Rethinking the Method of Moral Epistemology. *Metaphilosophy*, 44(4), 409-439.

Tully, J. (2008a). *Public Philosophy in a New Key: Volume I: Democracy and Civic Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tully, J. (2008b). *Public Philosophy in a New Key: Volume II: Imperialism and Civic Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tyler, T.R. (2000). Social Justice: Outcome and Procedure. *International Journal of Psychology*, 35(2), 117-125.

Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi: Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels Forlag.

Walker, M.U. (2007). *Moral Understanding: A Feminist Study in Ethics* (2. udg.). Oxford: Oxford University Press.

Wolff, J. & De-Shalit, A. (2007). *Disadvantage*. Oxford: Oxford University Press.

Young, I.M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Young, I.M. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

ENDNOTES

¹ Mere præcist kan vi forstå empiriske undersøgelser som "perceptuelle interaktioner med verden" (Haack 2007, s. 61). Vi undersøger verden empirisk, når vi gør os sansemæssige erfaringer, herunder gennem samtale og observation.

² Vi forsvarer ikke denne antagelse her, men se fx Dworkin (2011), Parfit (2011) eller Scanlon (2014) for bud på et sådant forsvar.

³ Vi benytter her betegnelsen "filosofisk metodologi" om en specifik form for tilgang til filosofiske undersøgelser, som har været udbredt inden for den engelsksprogede moral- og politiske filosofi fra ca. 1950 og frem. Det centrale for os er, at denne form for filosofi er forankret udelukkende i filosofiens egne refleksionsbaserede skøn, vurderinger eller intuitioner om, hvad der er retfærdigt eller uretfærdigt, autonomi eller heteronomi, demokrati eller tyranni osv. Der findes selvfølgelig andre former for filosofi, men det ser vi bort fra her.

⁴ Vi ignorerer her en række uenigheder blandt forskellige versioner af, hvad dette indebærer, fordi de ikke er vigtige for vores argument i artiklen.

⁵ For en mere uddybet præsentation og diskussion af en filosofisk metodologi, se Hansen (2016).

⁶ Vi ignorerer her, at Ackerly også kalder sin tilgang "feministisk", fordi dette aspekt ikke direkte har betydning for vores fremstilling.

⁷ For andre empirisk forankrede metodologier til undersøgelse af normative spørgsmål, se fx Anderson (2010), Beitz (2009), Walker (2007) og Wolff & De-Shalit (2007).

⁸ Som formuleret har empirisk forankret, normativ teori visse ligheds-træk med de metodologiske forskrifter i kritisk aktionsforskning (jf. Andersen & Bilfeldt 2017). I begge tilfælde er der et ønske om at inddrage udsatte eller sårbare individer i identifikationen af problemer og løsninger, og en empirisk forankret, normativ teori kan gøre brug af mange af de samme metoder til kritik og inddragelse af undertrykte individers perspektiver, som aktionsforskningen gør brug af (se fx Andersen & Bilfeldt 2017, s. 206ff.). Men der er også forskelle på aktionsforskning og empirisk forankret, normativ teori. Aktionsforskning har et direkte forandrende formål i en konkret kontekst, mens empirisk forankret, normativ teori har et teoretisk formål i den forstand, at den sigter mod at udvikle fortolkninger af værdier, som kan være handlingsvejledende – ikke bare i den konkrete kontekst, hvor de empiriske undersøgelser konkret foretages, men også i andre sammenhænge. Hovedvægten ligger her mere på teoretiseringen og analyse end på forandring – om end man kan håbe, at forandring følger i anden omgang.